

Egy klasszikus fordítás margójára

avagy hogyan tett erőszakot Kazinczy
Barnhelmi Minna kisasszonyon?

Bevezetés. A német felvilágosodás legjelentősebb költőjének és drámaírójának, Gotthold Ephraim Lessingnek (1729–1781) a vígjátéka, a *Minna von Barnhelm* már német szakos egyetemi tanulmányaim idején a kötelezően elolvasandó penzumnak ahhoz a részéhez tartozott, amit nemcsak szívesen teljesítettem, hanem – önszorgalomból, érdeklődésből – többször is. Eme különleges vonzalmam a darab iránt máig is tart. Amikor néhány éve rábukkantam egy antikváriumban a vígjátéknak a Kazinczy Ferenc által elkészített, s az általam addig egyetlennek hitt magyar nyelvű fordítására (amit természetsszerűleg nyomban el is olvastam), alig fékezhető indíttatás kerített hatalmába, hogy nyomban belekezdjek egy saját fordításba, hisz az, ami Kazinczynál a „Minná”-ból lett, a szó szoros értelmében elborzasztott. Annak fényében, hogy Kazinczy fordítása mintegy tíz évvel Lessing halála után, a XVIII. század kilencvenes éveiben készült, egyáltalán nem furcsálható, ha a mai olvasó meglehetősen avítottnak, idegennek, mesterkéltnak, manírosnak stb. találja a mű korabeli magyar nyelvezetét. Ha egy magyar színház napjainkban be akarná mutatni a darabot, egy hozzáértő dramaturg ügyes igazításokkal és modernizálással esetleg akár még színpadképessé is tehetné. Ezért aztán nem is annyira Kazinczy ugyancsak „pókhálós” nyelvezete hatott rám ennyire sokkolóan, hanem sokkal inkább az a körülmény, hogy a fordító bizonyos részeket önkényesen kihagyott, illetve – s ez még inkább megbocsáthatatlan – saját maga kitalálta szövegtartalommal költötte át, magyarán, hamisította meg azokat.

Miután első felindultságomat követően elvettem egy saját fordítás elkészítését, s ugyanakkor elhatároztam jelen tanulmány megírását, egész véletlenül megtudtam, hogy a „Minna” általam egyedülinek hitt Kazinczy-fordítása szerencsére mégsem az egyetlen, mert 2002 óta létezik egy új, magyar nyelvű „Minna”. Mi sem természetesebb, mint hogy haladéktalanul megvásároltam és elolvastam Kótzian Katalin munkáját, s azóta nyugodt vagyok. Ez az új „Minna” azonos a Lessing-féle „Minná”-val, s azért maradhatott Lessing-mű, mert bár a fordítónő a jelenkor magyar irodalmi nyelvén beszélgeti a vígjáték hőseit, a szöveg olvasásakor mégis az az érzésünk, hogy a szereplők kortársai vagyunk. S ami a legfontosabb: Lessing egyetlen szótöredéke sem hiányzik, s hozzáköltve sincs benne semmi.

Jelen munkácskában Kazinczy szövegének azokkal a hosszabb-rövidebb részleteivel szemben kívánok lándzsát törni, amelyek miatt Lessing alighanem

nyugtalanul forgolódik a sírjában, és automatikusan, szinte magától feltevéódik két kérdés is egyszerre: 1. Mi motiválta Kazinczyt ebben a durva beavatkozásban? 2. Meddig terjed egy fordító szabadsága?

Ha most sebtében sorra vesszük Lessing szövegének Kazinczy által megerősített helyeit, elsőként a „francia” fő- és melléknév körömszakadtáig való kerülése szúr szemet, majd különböző szavak és kifejezések, vagy akár egész mondatok és bekezdések egyszerű kihagyása, illetve azok semmivel sem motiválható megszépítése, átértelmezése.

Mielőtt azonban belefognék a „beteg” szöveghelyek kiemzésébe, úgy gondolom, nem ártana röviden felvázolnom a vígjáték cselekményét, s teszem ezt azért, hogy a cikk olvasóját, aki esetleg nem ismeri a „Minna”-t, vagy már régebb óta nem vette kézbe, többé-kevésbé képbe helyezzem.

1. A darab cselekménye. A „Minna von Barnhelm” háttérét a hétéves háború¹, ill. annak következményei képezik. A közvetlenül a háború befejeződése után játszódó darab tartalma, illetve annak egyetlen nap leforgása alatt egy berlini vendégfogadóban szövődő cselekménye az alábbiakban foglalható össze:

Von Tellheim őrnagy, egy leszerelt porosz katonatiszt Just nevű szolgájával a már említett vendégfogadóban lakik. A hétéves háborút követően elvesztette a vagyonát, ráadásul sértve, rágalmazások, valamint leszerelésének becsületsértő körülményei miatt pedig tisztességében tönkretéve érzi magát. Megvesztegethetőséggel gyanúsítják, s azt vetik a szemére, hogy túl engedékeny volt az ellenséges Szászország lakosságával szemben. Több pénzügyi segítségnyújtási ajánlatot is visszautasít, miközben teljesen pénztelenül arra vár, hogy a király majd jóvátételben részesíti és visszaállítja meghurcolt becsületét, ugyanakkor segítőkész és önzetlen ember módjára viselkedik, amikor például a harcokban elesett törzskapitányának s egykori barátjának özvegye számára elenged egy nagy összegű adósságot.

A tulajdonképpeni cselekmény csak akkor kezdődik, amikor a pénzsóvár Fogadós jó módú vendégeknél, a Szászországból érkezett Minna von Barnhelm nemeskiasszonynak s az őt kísérő szobalánynak, Franziskának a kedvéért úgy rakja ki az őrnagyot addigi szobájából és költözteti át egy annál sokkal silányabbba, hogy az őrnagyot erre nem is figyelmezteti előre, amire föl Tellheim haladéktalan elutazásra szánja el magát. Mindazonáltal pénzre van szüksége, ezért meghagyja Justnak, hogy zálogosítsa el a fogadósnál eljegyzési gyűrűjét. A jegyes, akinek a gyűrűjét zálogba adta, nem más, mint maga az ifjú Minna

¹ Az 1756 és 1763 közötti hadiállapot során, amely a történetírásban a hétéves háború nevet viseli, a (Habsburg) Mária Terézia német-római császárné, magyar és cseh királynő francia, orosz, svéd és lengyel szövetségben viselt hadat a Nagy-Britanniával és Portugáliával szövetséges II. (Nagy) Frigyes porosz király ellen. Mária Terézia és gróf W. A. Kaunitz osztrák miniszter a második sziléziai háború után Szilézia visszaszerzésére törekedett. Nagy Frigyes a lehetséges támadás megelőzésére bevonult Szászországba. A váltakozó hadiszereplése és a váltakozó szövetségek kísérte konfliktust 1763. február 15-én lezáró hubertusburgi békében a Habsburg Birodalomnak bizonyos ígéretek fejében végleg le kellett mondania a Poroszországnak már korábban átadott Sziléziáról.

von Barnhelm kisasszony, aki a háború végeztével felkerekedett, hogy megkeresse Tellheimet. Amikor azután a fogadós a személyi adatok regisztrálásakor véletlenül megmutatja a kisasszonynak jegyese gyűrűjét, Minna azonnal rájön, hogy régóta keresett jegyese egészen közel van, ezért tehát kiváltja a gyűrűt, s belekezd egy ügyes játékba, hogy visszanyerhesse vőlegényét. A megszervezett azonnali találka és viszontlátás Tellheimmal azonban nem úgy alakul, ahogy Minna elképzelte. Ő azért jött, hogy megtalálja Tellheimet és végre-valahára a felesége legyen, ám a becsületében megsértett őrnagy többé nem tartja magát méltónak egy vele való házasságra. Hanyatt-homlok elmenekül tőle, majd pedig ír neki egy terjedelmes levelet, amelyben közli vele álláspontját. Minna felbontja ugyan a levelet, ám azt üzenve, hogy el nem olvasta, visszaküldi Tellheimnek egy újabb találkozásra való invitálás kíséretében. Az a terve, hogy megleckézteti az őrnagyot, s oly módon nyeri őt magának vissza, hogy, miközben megrézfálja, szembesíti saját hibáival. Minden igyekezet hiábavaló, Tellheim nem hajlandó engedni elhatározásából, tehát szükség van egy komolyabb színjátékra. Gyűrűjének látszólagos visszaadásával Minna elhiteti vele, hogy felbontja a vele kötött eljegyzést, pergő nyelvű szobalánya, Franziska viszont ugyanakkor megbízatást kap egy hamis történet terjesztésére, miszerint gazdag nagybátyja és gyámja Minnát kitagadta örökségéből. Tellheim nem lát át a cselen, s mivel most már egyenrangúnak érzi magát Minnával, boldogan jelenti be készségét az egybekelésre. Ám Minna ellene fordítja saját fegyverét, amikor – az őrnagy korábbi érvelését követve – kijelenti, hogy most már ő az, aki nem méltó többé a férjhez. Ekkor érkezik teljesen váratlanul a hír, hogy a porosz király rehabilitálta Tellheimet, ami azonban Minnát arra sarkallja, hogy még határozottabban képviselje látszólagos álláspontját, hisz most már még csak nem is egyenrangúak az őrnaggal. Amikor Tellheim Minna bonyolult gyűrűcsere-játékát félreérti, már-már az a veszély fenyeget, hogy rossz véget vesz a komédia, ám ekkor megjelenik Minna nagybátyja, Bruchsall gróf, aki még képes megmenteni a helyzetet. Minnának nem marad más választása, mint hogy felfedje csínytevését Tellheim előtt, amit követően a darab – vígjátékhoz méltóan – boldog véget ér.

2. A „francia probléma”

2.1. A Lessing-féle Riccaut. A 4. felvonás 2. jeleneteként, közvetlenül Minna és Tellheim mindent eldöntő dialógusa elé toldja be Lessing Riccaut de la Marlinière francia „lovag” elhíresült színre lépését. A francia tiszt hírt hoz Tellheim folyamatban levő rehabilitálásáról, s egyúttal pénzt csal ki Minnából. Ahhoz, hogy lentebb egyértelműen tetten érhessük Kazinczy brutális belenyúlását a lessing-i eredetibe, idézzük előbb teljes terjedelmében a szóban forgó jelenetet.²

² Kótzian Katalin magyar nyelvű szövege olyan mértékben pontos mása az eredetinek, hogy nyugodtan helyettesítheti (itt és a későbbiekben is) a lessingit. A francia nyelvű szövegrészek szögletes zárójelbe tett magyarításait magam toldottam be az idézetbe (Sz. L.).

(*Riccaut de Marlinière. Kisasszony. Franziska.*)

Riccaut. *Még a színen kívül.* Est-il permis, Monsieur le Major [Szabad, őrnagy úr]?

Franziska. Hát ez meg micsoda? Hozzánk jött ez az ember? *Az ajtó felé megy.*

Riccaut. Parbleu [Az ördögbe]! Rossz helyen jáhok. – Mais non [Ugyan már]! – Dehogy jáhok rossz helyen. – C'est sa chambre [Itt a szobája].

Franziska. Nagyságos kisasszony, ez az ember bizonyosan azt hiszi, hogy von Tellheim őrnagyot még itt találja.

Riccaut. Úgy is van. – Le Major de Tellheim; juste, ma belle enfant, c'est lui que je cherche. Où est-il [Von Tellheim őrnagyot, igen, szép gyermekem, őt keresem. Hol van]?

Franziska. Már nem lakik itt.

Riccaut. Comment [Hogyan]? Még huszonnégyszáz óha ezelőtt itt lozsirozta? És most nem lozsirozza itt? Hol lozsirozza most?

Kisasszony. *közelebb megy.* Uram...

Riccaut. Ah Madame, – Mademoiselle, – bocsánata esedezek...

Kisasszony. Uram, az ön tévedése megbocsátható és csodálkozása igen természetes. Az őrnagy úr volt olyan kedves, hogy átengedte a szobáját nekem, aki idegen vagyok itt és nem találtam szállást.

Riccaut. Ah, voilà de ses politesses! C'est un très galanthomme que ce Major [Igen, ennyire udvarias: az őrnagy úr egy fölöttébb udvarias ember]!

Kisasszony. Sajnos szégyenkezve vallom be, nem tudom, hová költözött.

Riccaut. Nagyságod nem tudni? C'est dommage; j'en suis fache [Kár! Igen elszomorít].

Kisasszony. De mindenesetre még megérdeklődhetem, hiszen természetes, hogy a barátai itt keresik.

Riccaut. Vagyok én neki igen bahátja, nagyságod...

Kisasszony. Te sem tudod, Franziska?

Franziska. Nem, nagyságos kisasszony.

Riccaut. Lett volna beszélőnivalóm veled, nagyon szükséges. Jöttem neked hozni egy Nouvelle [hírt], amitől lesz ó igen vidám.

Kisasszony. Most még jobban sajnálom a dolgot. – De remélem, csakhamar találkozom veled. Ha mindegy, kinek szájából hallja a hírt, én nagyon szívesen kész vagyok...

Riccaut. Megéhtem. Mademoiselle parle français? Mais sans doute; telle que je la vois! – La demande était bien impolie? Vous me pardonnerez, Mademoiselle [A nagyságos kisasszony beszél franciául? Hát persze, hisz látható! – A kérdés udvariatlan volt; kérem elnézését, kisasszony]!

Kisasszony. Uram...

Riccaut. Nem? Nem beszél francia a kisasszony?

Kisasszony. Uram, Franciaországban megpróbálkoznék veled. De miért tenném meg itt? Amint látom, ön megért engem, uram, és én is meg fogom önt érteni. Beszéljen tehát úgy, ahogy kedve tartja.

Riccaut. Jól van, jól van! Ki tudom fejezni magam németül is. Sachez donc, Mademoiselle, tudja meg nagyságod is, hogy jövök én a miniszter asztalától, a miniszter, a miniszter, hogy is hívja a miniszter

ott kinn a hosszú úton? Ott a széles téren?

Kisasszony. Én még nem ismerem a helyi viszonyokat.

Riccaut. Persze, a háborús departement minisztere. Ebédeltem nála ma dél; én ebédelek à l'ordinaire [rendszerint] nála, – akkor jött a beszéd a Tellheim majorra; et le ministre m'a dit en confidence, car Son Excellence est de mes amis, et il n'y a point de mystères entre nous [és a miniszter elárulta nekem, mert őexcellenciája a barátom, s így nincsenek egymás között titkaink] – Őexcellenciája mondom én, bizalommal lenni hozzám, hogy ő mondja a mi őhnagyunk azon a point-en [ponton] van, hogy a dolga jó vége lesz. Ő csinálta egy rapport [jelentést] a királyhoz és a király arra resolvírozta [döntött], tout-à-fait en faveur du Major. – Monsieur, m'a dit Son Excellence, Vous comprenez bien, que tout dépend de la maniere, don't on fait envisager les choses au roi, et Vous me connaissez. Cela fait un très-joli garçon que ce Tellheim, et ne sais-je pas que Vous l'aimez? Les amis de mes amis sont aussi les miens. Il coute un peu cher au roi ce Tellheim, mais est-ce que lon sert les rois pour rien? Il faut s'entr'aider en ce monde; et quand il s'agit de pertes, que ce soit le roi, qui en fasse, et non pas, un honnête-homme de nous autres. Voilà le principe, don't je ne me dépars jamais [teljesen az őrnagy javára. – Uram, mondta nekem őexcellenciája: Ön is tudja, hogy minden attól függ, miként tálalják a dolgot a király elé, e tekintetben pedig ismer engem! Ez a Tellheim derék fickó; s én ne tudnám, hogy ön mennyire tiszteli őt? A bará-

taim barátai az én barátaim is. A királynak persze sokba fog kerülni ez a Tellheim; de hát végül is egy nagy semmiért szolgáljuk a királyt? Támogatnunk kell egymást ezen a földön; s ha már veszteni kell, akkor a király dolga legyen az, és ne a magunkfajta becsületes fickóké. Ez az elvem, s ebből nem engedek! – Mit szól hozzá nagyságod? Hát nem vagyok én egy derék embeh? Ah que Son Excellence a le coeur bien placé [Óh, őexcellenciájának a helyén van a szíve]! Azután au reste [egyébként] biztosította engem, ha még nem kapta a major a király kezéből un lettre de la main – egy kézirat, akkor még mai nap infailliblement [haladéktalanul] kell kapja egyet.

Kisasszony. Uram, ez a hír bizonyára nagyon kellemes lesz Tellheim őrnagynak. Most már csak az a kívánságom, hogy név szerint is megnevezhessem azt a barátját, aki ennyire szívéen viseli a sorsát.

Riccaut. Tudni akahja nagyságod az én nevem? – Vous voyés en moi – nagyságod látja bennem – le Chevalier Riccaut de la Marlinière, Seigneur de Pret-au-val, de la branche de Prens'd'or [Riccaut de la Marlinière lovagot, Lopnikész urát, az Aranycsenők nemzetségének sarját]. – Nagyzsága állja csodálkozva, hogy látja én ilyen nagy, nagy családhoz tahtozza, qui est veritablement du sang Royal. – Il faut le dire; je suis sans doute le cadet le plus aventureux, que la maison a jamais eu [amely valódi királyi vérből származik. – Azt is el kell mondani, hogy én vagyok a család legkalandosabb fia] – csinálja már tizenegy éve. Affaire d'honneur [becsületbeli ügy] miatt kellett szöknöm. Szolgáltam én er-

re ő pápai szentsége, San Marino köztársaság, lengyel korona és az államok generálisa, míg végül ide vetette sors. Ah Mademoiselle, que je voudrais n'avoir jamais vu ce pays-là [Ó nagysága, bárcsak sohase láttam volna meg ezt az országot]! Marattam volna államok zsenehálisa szolgálatja, legalábbis lennék most ezredes. Itt pedig maradt örökké capitaine [százados], most pedig háadásul leszerelt capitaine.

Kisasszony. Ó, ennyi szerencsétlenség!

Riccaut. Oui, Mademoiselle, me voilà reformé, et par-la mis sur le pavé [Igen, kisasszony, leszereltek, utcára dobtak]!

Kisasszony. Végtelenül sajnálom.

Riccaut. Vous êtes bien bonne, Mademoiselle [Ön nagyon jóságos, kisasszony]. Nem, nem, itt nem érteni a szolgálathoz. Olyan ember mint engem, refohmálni! Olyan ember, aki ráadásul éppen a szolgálatban magát rouinir [tönkretette]! – Azonkívül ráköltötte dologra több mint ezer livres [frankot]. Mim vagyok most? Tranchons le mot; je n'ai pas le son, et me voilà exactement vis-à-vis du rien [Mondjuk ki: zsebemben egyetlen garas nélkül a semmi előtt állok].

Kisasszony. Mérheteretlenül sajnálom.

Riccaut. Vous êtes bien bonne, Mademoiselle. De ahogy ember mondani szokja, baj sose járja egyedül; qu'un malheur ne vient jamais seul. Nekem is így arriver [hozta a sors]. Ugyan egy magamfajta honnêt-homme [becsületes férfi] micsoda más ressource-szal [kiszegítő forrással] rendelkezzen, mint a játék? Így játszottam én mindig széhenccsével, amíg nem volt szükség a széhenccsére. Most

mikor szükség van a széhenccsére, Mademoiselle, je joue avec un guignon, qui surpasse toute croyance [kisasszony, nekem hihetetlen pechem van a játékban]. Tizenöt napja nem volt egyszer se, hogy én nem leégtem. Csak tegnap leégtem háromszor. Je sais bien, qu'il y avait quelque chose de plus que le jeu. Car parmi mes pontes se trouvaient certaines dames [Tudom, hogy még más is közrejátszott. Az ellenfeleim között bizonyos hölgyek is előfordultak] – nem is mondani tovább. Az embeh legyen galante a hölgyekkel. Ma is inviter [meghívtak] magam, így atni revanche [elégtételt]; mais – Vous m'entendez, Mademoiselle [de hát, ön megért engem, kisasszony], az embeh lássa előbb miből élni, mielőtt az embehnek lenni, miből játszani.

Kisasszony. Remélem, uram, hogy semmiképpen...

Riccaut. Vous êtes bien bonne, Mademoiselle.

Kisasszony. félrevonja Franziskát. Franziska, én komolyan nagyon sajnálom ezt az embert. Mit gondolsz, rossz néven venné, ha felajánlanám segítségemet?

Franziska. Ó, nem olyan embernek látszik.

Kisasszony. Helyes! – Uram, ha jól értem, ön játszik, ön a bankot adja, és bizonyára olyan helyeken, ahol nyerni is lehet valamit. Be kell vallanom, én is bolondulok a játékért.

Riccaut. Tant mieux, Mademoiselle, tant mieux! Tous les gens d'esprit aiment le jeu à la fureur [Kitűnő, kisasszony, kitűnő! Minden értelmes ember szereti a játékot].

Kisasszony. És nagyon szeretek nyerni; nagyon szívesen játszom

a pénzzel, ha olyan emberre találok, aki tud játszani. Kedves uram, lenne hajlandó társaságába befogadni? Úgy, hogy önnel együtt adhatnám a bankot?

Riccaut. Comment, Mademoiselle, vous voulez être de moitié avec moi? De tout mon coeur [Valóban, kisasszony, ön valóban társulni óhajt velem? Nagyon szívesen]!

Kisasszony. Először persze csak egész kis összegre gondolok... *Megy és pénzt vesz ki a szelencéjéből.*

Riccaut. Ah, Mademoiselle, que vous êtes charmante [Hogy ön milyen elragadó, kisasszony]!

Kisasszony. Itt van, amit utoljára nyertem; csak tíz piaszter – tulajdonképpen szégyellem is, hogy ilyen keveset...

Riccaut. Donnez toujours, Mademoiselle, donnez [Csak ide vele, kiasasszony, csak ide vele]! *Átveszi.*

Kisasszony. Kétségkívül, uram, az ön bankja igen tekintélyes lehet...

Riccaut. Igen-igen tekintélyes. Tíz piaszter? Nagysága ezért interestszálva van a bankomnál egyharmada, pour le tiers. Nem is egyharmada, talán valamivel több. De egy szép högynél nem venni a dolog olyan komolyan. Ghatulálok magamnak, hogy egy liaisonba [viszonyba] kerülni így nagyságával, et de ce moment je recommence à bien augurer de ma fortune [és mostantól ismét hiszek a szerencsecsillagomban].

Kisasszony. Hanem uram, én nem lehetek jelen, amíg ön játszik.

Riccaut. Minek lenni nagysága ott jelen? Mi játékosok becsületes embehok lenni egymás közte.

Kisasszony. Ha szerencsénk lesz, uram, ön úgysis hozza majd a részemet. Ha nincs szerencsénk...

Riccaut. Akkor jönni én az utánpótlás, ugyebár nagysága?

Kisasszony. Egyelőre utánpótlásról szó sem lehet, éppen ezért jól védje meg a pénzünket, uram.

Riccaut. Minek nézni engem nagysága? Egy tökkelütötte embehok?

Kisasszony. Bocsásson meg...

Riccaut. Je suis des bons, Mademoiselle. Savez-vous ce que cela veut dire [Én szakember vagyok, kisasszony. Tudja ön, hogy ez mit jelent]? Én kitapasztalta ember...

Kisasszony. Hogyne, hogyne, uram, de persze...

Riccaut. Je sais monter un coup [Ismerek egy trükköt]...

Kisasszony. *csodálkozva.* Hogy mondja?

Riccaut. Je file la carte avec une adresse [Oly ügyesen tudok keverni]...

Kisasszony. Azt már nem!

Riccaut. Je fais sauter la coupe avec une dextérité [Oly ügyesen tudok emelni]...

Kisasszony. Azt talán mégsem, uram!

Riccaut. Mi az hogy nem, nagysága, mi az hogy nem? Donnez-moi un pigeonneau à plumer, et [Csak kerüljön a kezem közé egy megkopasztani való tökfilkó]...

Kisasszony. Hamisan játszani? Csalni?

Riccaut. Comment, Mademoiselle? Vous appelez cela salni? Corriger la fortune, l'enchaîner sous ses doigts, être sur de son fait [Hogyan, kisasszony, ön erre azt mondja, „csalni”? Kisegíteni a szerencsét, azt az ujjunkra kötni, érteni az üzlethez], az lenni németül csalni? Csalni! Ó milyen szegény nyelv a német nyelv! Micsoda nehézkes nyelv!

Kisasszony. Nem, uram, ha ön azt gondolja...

Riccaut. Laissez-moi faire, Mademoiselle [Hagyjon csak, kisasszony], és legyen nyugodt. Mit ehdekli maga, én hogy játszani? – Elég, holnap vagy látja nagysága engem száz piaszter vagy

soha nem látja engem – Votre très-humble, Mademoiselle, votre très-humble [Alázatos szolgálja, kisasszony, alázatos szolgálja]! – *Gyorsan el.*

Kisasszony. csodálkozva és utálkozva utána néz. Uram, az utóbbit óhajtom, az utóbbit.

2.1.1. A Riccaut-jelenet első ránézésre pusztán egy olyan burleszk jellegű betétnek tűnik, amilyennek teljes jogú helye lehet egy vígjátékban, s meszesmenően hatásos szerepet játszhat. Mindazonáltal nem szabad elhamarkodottan kijelenteni, hogy Riccaut ugyanolyan marginális figura csupán, mint mondjuk a Gyászruhás hölgy vagy a Lovas futár, jóllehet a szereplők listáján az utolsó helyen áll, csak egy jelenetben jut szóhoz, és – mint kívülálló – látszólag nem sorolhatjuk egyik táborhoz sem. Ha viszont alaposabban megvizsgáljuk, a szóban forgó jelenet – a darabban betöltött kétségkívül epizódszerű szerepe ellenére – a pozitív végkifejlet beharangozójának tekinthető.

Tellheim lehetséges rehabilitációja első ízben akkor körvonalazódik, amikor Minna találkozik Riccaut-val. Riccaut követként keresi fel lakásán Minnát és Franziskát, mint „honne-ter-homme” mutatkozik be a hölgyeknek és Tellheim barátjának adja ki magát, aki egy „affaire d’honneur” miatt „leszerelt capitaine”, s éppen ezen oknál fogva egyetlen garas nélkül „vis-à-vis du rien”, a semmi előtt áll. Hencegve kijelenti, hogy hoz Tellheimnek „egy nouvelle, amitől lesz ő igen vidám”.

A Lessing által mesterien alkalmazott metsző iróniának köszönhetően Riccaut de la Marlinière a pályájáról kicsúszott, hencegő katonatisztet személyesíti meg, aki, mint minden hatásvadász, úgy próbál érvényesülni, hogy szélhámos retorikája segítségével nemes famíliát, hősiességet, önzetlenséget és áldozatkészséget hazudik magának, valójában viszont nem egyéb, mint egy számító és jellemtelen senkiházi. A kópés-mókás álca mögött igazi parazita bújik meg, aki túlhangsúlyozott – bár igazából aprócska – szolgálataival gazdag és befolyásos személyeknél igyekszik behízelegni magát.

Mint Tellheim állítólagos barátja, igazából az őrnagy szöges ellentétét testesíti meg. Igaz, kettejük karrierjében vannak fellelhető párhuzamok: mindketten katonatisztek, mindketten külföldiek (Riccaut francia, Tellheim pedig balti származású, egyikük sem alattvalója II. Frigyes porosz királynak), mindketten nyomorúságosan reménytelen jövőnek néznek elébe – a király hálátlansága folytán jóvátétel nélkül, teljesen pénztelenül elbocsátott, leszerelt zsoldosok. E nyilvánvaló párhuzamok ellenére azonban egyértelmű a kettejük között feszülő kontraszt is: amikor Tellheim még vagyontalannak hiszi magát, másoknak pénzt ad, maga pedig még attól is elzárkózik, hogy akár egy jó baráttól pénzt fogadjon el, Riccaut ezzel szemben egy pillanatig sem habozik, hogy játékszenvedélyének kielégítése céljából elfogadja Minna pénzét. Szemrebbenés nélkül azt is bevallja, hogy játék közben nem riad vissza a szerencse korrekciójától sem, ha a keze közé kerül egy megkopasztani való tökfilkó. Egész lényét hűen tükrözi a Lessing által neki kölcsönzött név is: „Le Chevalier Riccaut de la

Marlinière, Seigneur de Pret-au-val, de la branche de Prens'd'or", ami lefordítva körülbelül annyit tesz, mint: Riccaut de la Marlinière lovag, Lopnikész ura, az Aranycsenők nemzetségének sarja.

E két figura szembeállításával mellett az sem kevésbé fontos feladat, hogy tüzetesen megvizsgáljuk a Riccaut által használt nyelvezetet. E kalandor borzalmas halandzsága és német-francia nyelvtörése sokkal többet kíván jelenteni, minthogy csak kigúnyoljon egyetlen szereplőt. II. Frigyes porosz király leki-csinyló véleménye a német nyelvről, Lessing ellenszenvé általában a franciákkal szemben és a gottschedi német irodalmi korszak színházának „franciáskodása” elleni kritikája jól ismert tények, mint ahogy az is, hogy adott volt egy falkányi külföldi (elsősorban francia), nemesi sorból származó kalandor, akik Frigyes seregében próbáltak szerencsét, „katonaszerencsét” – fridericiánus módon. Lessing épp ezért az egész Riccaut-jelenettel általában, a francia kapcabetyár nyelvezetének gúnyos feltalálása révén pedig konkrétan is valamennyi ez irányú nemtetszésének akar hangot adni, s egyúttal a francia nyelvnek a királyt majmoló művelt körökbeli előnyben részesítését szándékozik megfricskázni. Ugyanezt a célt követi Minna is, amikor Riccaut azon kérdésére, hogy tud-e franciául, így válaszol: „Uram, Franciaországban megpróbálkoznék vele. De mért tenném meg itt? Amint látom, ön megért engem, uram, és én is meg fogom önt érteni...”

2.2. Kazinczy Rillje és a következmények

2.2.1. Kazinczy fordításában a jó hír hozója Minnának mint báró Rillenhause-n mutatkozik be, akinek ősrégi családja (a saját elmondása szerint) a legelőkelőbb volt a monarchia összes családja között, ám az az áldozat, amelyet elődei meghoztak az uralkodó érdekében, egész vagyonukat felemésztette, a jelenleg vége nélkül zajló háborúk viszont lehetetlenné teszik, hogy a király az ő személye iránt mutassa ki háláját azért, amit az ősei érte tettek. Ennyi odaadás és ennyi nemeslelkűség nyomán másutt minden bizonnyal már az ezredességig vitte volna, itt viszont pusztán százados – ráadásul leszerelt százados.

Amint látható, Kazinczy a becsületbeli ügy miatt elmenekült, a pápa gárdájában, San Marinóban, Lengyelországban és Hollandiában szerencséséjét hajhászó francia zsoldos kalandor helyére egy közelebbről nem definiált német tartományból származó, királyhű, s ezért elszegényedett nemesi család sarját állítja, aki az utálatos franciával való bizonyos hasonlóságok és párhuzamok ellenére undor helyett inkább szánalmat kelt az emberben. Ami kette-jüket még összeköti, az a játékszenvedélyük, ám miközben a francia ráadásul csaló is, aki sikertelenség esetén vonakodás nélkül visszajönne a jótevő hölgyhöz, hogy további „utánpótlást” zsebeljen be, Rill esetében hiányzik ez a csaló jellemvonás – ő csak annak reményében játszik, hogy pénzt szerezzen a napi betevőkre, szegyenkezik nyomorúságos helyzete miatt, és saját maga előtt is koldusnak tűnik fel. Tömören fogalmazva: nem francia, nem gátlástalan kalandor, csak egy szájalomra méltó német nemesember, aki hajlamos a hengegésre.

Miért ez a csere? Miért nem szerepelhet a francia összes negatív tulajdonságával a magyar fordításban? Mi a magyarázat arra, hogy amíg Paul Werner, az

őrnagy őrmestere már az 1. felvonás 12. jelenetében az eredeti szöveg szerint azt mondja: „Természetesen megértem, hogy a törökországi hadjárat félannyira sem mulatságos, mint a franciaországi...”, Kazinczy ehelyett a „mint ezekkel a nyulakkal” kifejezést adja az őrmester szájába.

A Kazinczy által a francia zsoldos helyett kitalált Rill a vígjáték további cselekménye során természetesen tovább hamisítások láncreakcióját váltja ki. Minna a 2. felvonás 4. jelenetében, tehát közvetlenül a Riccaut-val való találkozása után, így nyilatkozik a tisztról: „Én úgy képzelem, hogy ez a francia egyszerűen hiú”, amivel szemben Kazinczy Rillje csak mint egy „szerencsétlen ember” kerül említésre. Ugyanabban a jelenetben Minna azt mondja szobalányának, Franziskának, amennyiben Riccaut eljátszaná a pénzt, s újra megjelenne egy további összeg kikönyörgése érdekében, hogy „hát akkor csak jöjjön az utánpótlásért, amikor kedve tartja”. Minna ellenszenve és undora a franciával szemben itt is éppúgy tetten érhető, mint a találkozásuk végén, amikor megfogalmazza azon óhaját, hogy sohase szeretné többé viszontlátni Riccaut-t. Kazinczynál semmi hasonlóval nem találkozunk – hisz nem is illett volna Rill figurájához –, ami pedig az „utánpótlás” felmarkolását illeti, a Kazinczy által költött szöveg Minnát ilyen rajongó nyilatkozatra készíti: „Vadd meg csak, oly könnyű-e felejtetni, hogy egykor jobb napokat is láttunk, s oly könnyű-e annak jótételre szorulni, aki egykor talán maga segéllé a szerencsétleneket?” Azt a szövegrészt viszont, amelyben Franziska a 4. felvonás 3. jelenetében felháborítónak találja, hogy „az ilyen pernahajderek még szabadon járnak, és nem lógnak”, Kazinczy kerek perccel elsikkasztja, amikor pedig Minna a 4. felvonás 6. jelenetében beszámol Tellheimnek Riccaut látogatásáról, s hozzáfűzi: „Biztosított, hogy barátja önnek”, Tellheim félreérthetetlenül elutasító hangnemben reagál: „Én pedig biztosítom, hogy nem vagyok barátja neki.” Kazinczy itt is Rill sokkal elnézőbb és inkább szánó, semmint elítélő jellemzéséhez tartja magát: „Nem rossz ember, de én részemről az ő barátja nem vagyok.” S végül, amikor Tellheim mindjárt ezután azt hallja, hogy Riccaut állítólag a hadügyminiszternél járt, aki állítólag az ő közelgő rehabilitálásáról árulkodott neki, gúnyosan teszi fel magának a kérdést: „Ugyan, hogy kerülhetne össze Riccaut és egy miniszter?” Bár Tellheim Kazinczynál is hasonlóan reagál, a fordító azonban hozzákölt valamit, ami élet veszi a gúnynak: „Gyengéje a szerencsétlen embernek, hogy mindig ilyen haszontalanságokkal dicsekszik.”

2.2.2. Ha most ismételtén feltesszük a kérdést, hogy vajon mi motiválhatta Kazinczyt ezekre a durva csálásokra, több válasz is felkínálkozhat.

A motívumok egyike az lehet, hogy Kazinczy egy lehető leggyorsabban előkészíthető színházi bemutató okán rövidíteni akart, s esetleg úgy vélekedett, a Riccaut-jelenet nem több egy – bár semmiképpen nem kihagyható, ám – megkurtítható epizódnál, amelyet Riccaut Rill-lé történő átköltésével jelentősen rövidebbre lehet fogni. Mindazonáltal, még ha ez a gondolat vezérelte volna is Kazinczyt, az önkényes kurtítás akkor is megbocsáthatatlan lenne, mert ez nem a fordító feladata. Ilyen joguk a rendezőknek van, akik – saját felelősségükre – egyre-másra belenyúlnak a darabokba, hogy kibontakoztathassák saját művészi elképzeléseiket.

Egy másik indítékot esetleg maga a francia nyelv szolgáltatott Kazinczy számára, pontosabban az a félelme, hogy a francia nyelvben nem jártas publi-

kum egyszerűen nem értené meg a jelenetet. Abban több mint biztosak lehetünk, hogy Németországban a művelt népesség körében beszéltek franciául, s ily módon a közönség nagyobbik része megértette Lessing szándékát, s jól mulatott a dolgon. Függetlenül attól, hogy megáll-e a feltevés, miszerint a korabeli magyar színházlátogatók – ellentétben a németországiakkal – nem voltak jártasak a francia nyelvben, mindez Kazinczyt a legcsekélyebb mértékben sem kellett volna befolyásolja, mert – ahhoz hasonlóan, ahogy Lessing eredeti szövegében is megvalósul – nyugodtan beszélthette volna ő is Riccaut-t tört magyarsággal. Ezzel tudta volna igazán megcsillogtatni fordítói erényeit, a színész számára pedig, akinek az a feladat jutott volna, hogy a színpadon belebújjon ebbe a figurába, alighanem igazi kihívást jelentett volna ez az alakítás.

Ugyanakkor nekem, személyesen egy harmadik momentum látszik a legvalószínűbbnek, ami Kazinczyt a Riccaut-jelenet illetően kezelésére készítette, nevezetesen az a körülmény, hogy a francia felvilágosodás eszméiért, különösképpen Rousseau műveiért rajongó költőfejedelem mindent, ami francia, igyekszik távol tartani és megóvni bármiféle negatív összefüggéstől. Ezért nem harcolhat a derék Werner őrmester a franciák, hanem csak valamilyen definiálhatatlan „nyulak” ellen, s ezért nem szabad Riccaut-nak, ennek az egész Európát becsatangoló, becstelen, elvtelen, pénzéhes, csaló, nagyotmondó és hazug kalandornak még csak léteznie sem. Vajon Kazinczy, aki a francia felvilágosodás eszméiért lelkesedik, s a magyar jakobinusokkal való kapcsolatai miatt kénytelen hét kemény évet lehúzni a Habsburgok börtöneiben, valóban elmegy odáig, hogy a testvériség és a tolerancia örvén egy számára szimpatikus nemzetet még akkor sem hagy egy a saját fogalmai szerint megalázó konnotációban megjelenni, amikor az messzemenően kiérdemelt lenne? Szemlátomást igen. Az pedig, hogy ezzel fittyet hány a fordító legelemibb kötelességére, vagyis az eredeti szöveghez való lehető legelvárhatóbb hűségre, s ezáltal saját darabot fabrikál a fordítandó műből, szemlátomást nem zavarja.

3. Egyéb eltérések

3.1. Az 1. felvonás 8. jelenetében Just, Tellheim egyszerű, hűséges, ám-bátor néha kissé bárdolatlan ható szolgája ezt mondja: „[...]Jolyan szolgálom én, aki – ha a rosszat a még rosszabb követi – képes az uráért koldulni vagy akár lopni is.” Kazinczynál ezzel szemben Justnak csak koldulnia szabad, a „lopni” igét a fordító elsikkasztja. A 3. felvonás 4. jelenetében Werner őrmester azt veti szemére a kíváncsiskodó és a vendégeit spicliként leső fogadósnak, hogy ökelme egy veszélyes ember, amire az úgy tesz, mintha félreértette volna a célzást, és így gyözködi Wernert és a szintén jelen lévő Franziskát: „Hogy én veszélyes vagyok? Én? Húsz évvel ezelőtt még lehetett szó róla. Bizony, szép gyermekem, akkoriban veszélyes voltam. Egyesek elmondhatnák; no de most... [...] Épp ez a bökkenő! Ha már megöregedtünk, befellegzett a veszélyességünknek. Kelmed is csak így jár, Werner úr!” A ravasz fogadós szántszándékkal egy fiatal férfi „veszélyességéről” beszél, vagyis a férfierőről, a szexuális potenciáról, amely előrehaladottabb korban elillan. Vajon mi az oka, hogy ezt a szakaszt hiába keressük Kazinczynál? Amikor Tellheim az 5. felvonás 12. jelenetében végre átlátja Minna gyűrűcsere-játékát, látszatra felháborodottan, va-

lójában azonban túlcserélődő boldogsággal így kiált fel: „Ó, gonosz angyal! Így megkínózni!” Azt, hogy Kazinczy erkölcsi érzéke a gonosz angyalokat zárja-e ki, vagy hogy a „megkínózni” ige zavarja-e, nem tudjuk megállapítani, lényeges csak az, hogy ez az örömteli felkiáltás és az azt előkészítő szóváltás Tellheim és Minna között teljesen hiányzik. A vígjáték utolsó mondataként a Franziskája miatt végtelenül boldog Werner őrmester így kiált fel: „Adja a kezét, lelkecském! Hopp! – Tíz év múlva vagy generálisné lesz magából, vagy özvegy!” Méltó slusszpoén, amely a darab alcímében is szereplő katonaszerencsére utal: az embert vagy előléptetik generálissá, vagy elesik a legelső ütközetben! Kazinczy számára azonban, úgy látszik, nem elfogadható az „özvegy” szó, így aztán egy sokkal hatástalanabb befejező mondattal áll elő: „[...] vagy engem hord el a puszkaporos manó”.

Ha most a fentebbi – és más, terjedelmi okokból itt nem szerepeltetett – szöveghelyeket alapos vizsgálatnak vetjük alá, automatikusan tolakodik előre a kérdés: vajon ez az ember, akinek az ízlése, erkölcsé, istenfélése, jólneveltsége stb. nem tűr meg olyan szavakat, mint „lopni”, „gonosz angyal”, „megkínózni” vagy „özvegy”, illetve aki a szexualitásra való utalás legártatlanabb megnyilvánulását sem engedi meg, nem túl merev, nem túl maníros, nem túl prúd egy kissé? Vajon nem egy protestáns kálvinista hívő eltúlzott puritanizmusával állunk szemben? A válasz minden bizonnyal igenlő, s Kazinczynak szíve joga is, hogy ilyen legyen, amikor saját műveit írja. De nem az, ha fordít, s főleg nem, ha egy Lessinget, akinek az alakjai az „ami a szívémen, a számon” természet adta elvét követve beszélnek.

3.2. Egy utolsó pontban – ismét a teljesség igénye nélkül – vegyünk még sorra további olyan gyengélkedő szöveghelyeket, amelyek még egy kevésbé iskolázott olvasónak is fájdalmasan szemet szúrnak. Normális ésszel ki tudná például megmagyarázni, hogy az 1. felvonás 12. jelenetében Werner őrmester kijelentésében („Két köből rozst küldettem ide, amit azért kapok, szintén a gazdáé lesz.”) miért változtatta át Kazinczy a rozstot búzára? Csak azért, mert egy magyar gazda inkább a jól sikerült búzatermésével, semmint a rozsával dicsekszik, ennek akkor egyszersmind Berlin környékén is így kell lennie? Éppilyen megmagyarázhatatlan az a szöveghely is, amikor a 3. felvonás 2. jelenetében Just Franziskának az őrnagy egykori kocsisáról mesél, aki meglógott Tellheim lovaival együtt. „Tíz évig kocsikázott Bécsben”, mondja el Just erről a gazemberről, akit ugyan Kazinczynál is éppolyan gazemberként emlegetnek, azzal a különbséggel, hogy nála az illető korábban Varsóban kocsikodott. Miért Varsóban? Talán azért, mert Bécs Kazinczy számára mindig a csodálat és nagyrabecsülés tárgyát képezte, vagyis egy olyan városét, amelynek nevét nem szabad beszennyezni holmi gazember kocsisok említése által?

Az alábbi dialógus Minna és Tellheim között (4. felvonás, 6. jelenet) teljesen hiányzik a magyar fordításból: „*Kisasszony*: Eltökélt szándékom volt, hogy szeretni fogom önt – mert hiszen már szerettem is! –, eltökélt szándékom volt, hogy az enyém lesz, még akkor is, ha netán olyan feketének és csúnyának találom is, mint a velencei mórt. Ami azt illeti, nem olyan fekete és nem olyan csúnya, és talán nem is olyan féltékeny. De Tellheim, Tellheim, mégiscsak sok a hasonlóság maguk közt! Ó azok a vad, hajthatatlan férfiak, akiknek a szeme

mereven mindig csak a becsület kísértetére szegeződik! És minden más iránt eltompul az érzékük! Fordítsa a szemét ide, Tellheim! Rám! (*Tellheim elmélyedve, mozdulatlanul, merev tekintettel bámul egy pontra.*) Mire gondol? Hát nem hall engem? *Tellheim: (szórakozottan)* De igen! De nem mondaná meg, kisasszonyom, hogy került a mór Velence szolgálatába? A mórnak nem volt hazája? Miért adta bérbe karját és vérért egy idegen államnak? Ezt olvasva, ilyen és hasonló kérdések merülhetnek fel az emberben: az a hasonlat, hogy „fekete és csúnya, mint a velencei mór”, vét netán a finom ízlés ellen? Az olyan szavak, mint „féltékeny”, „vad”, „hajthatatlan” „merev” vagy „kísértet” lennének netán – ismételten a puritánság okán – hibáztathatóak azért, hogy az egész szakasz megszűnt létezni? Egy „mórt” tilos netán olyan magasztos fogalommal összekapcsolni, mint a „haza”? S a kérdés, hogy miért adta bérbe karját és vérért egy idegen államnak, netán kínos, veszélyes, vagy akár tilos témának számít? Kétségtelen, hogy ezekre a kérdésekre csak egy kategorikus „Nem!” lehet a válasz. Hiszen pusztán költői kérdések ezek, hogy ne mondjuk, hajuknál fogva előrangot felvetések, magyarán, éppoly abszurdak, mint amilyen abszurd egy rájuk adandó „Igen!” válasz lenne. Nem arról van inkább szó, hogy az ominózus részlet egyértelműen Shakespeare-re utal, márpedig Kazinczynak – a franciák iránti elvakult rajongása folytán – nem illett őt szeretni? Bárhogy is legyen: Kazinczy megfosztja olvasóját egy alapjában véve ártalmatlan, ám annál bensőségebb és a boldog végkimenetel szempontjából egyáltalán nem lényegtelen dialógustól, s ezzel az önkényes kurtitással megbocsáthatatlan merényletet követ el Lessing eredeti szövege ellen.

Végezetül ugyanez mondható el az 5. felvonás 13. jelenetének alábbi el-sikkasztott szakasza esetében is, amelyet most minden kommentár nélkül idézek. A hiányzó sorok tartalma egyúttal arra a kérdésre is válasszal szolgál, hogy e jelenetrész nélkül a vígjáték békülékeny fináléja vajon komplettnek tekinthető-e Kazinczy magyar nyelvű változatában. „*Gróf: [...]* Unokahúgom, az én kedves lányom, szereti önt. – *Kisasszony: Úgy bizony, atyám! Hát vak az én szerelmem?* – *Gróf: Nem, Minna, szerelmed nem vak, de a szerelmesed néma.* – *Tellheim: (megöleli a grófot.)* Hadd térjek magamhoz, atyám. – *Gróf: Jól mondod, fiam! [...]*”

4. Záró megjegyzések

Kazinczy a XVIII. század kilencvenes éveinek kezdetén fordította le Lessing „*Minna von Barnhelm*”-jét, vagyis viszonylag fiatalon (alig múlt ekkor harmincéves), amikor még nem volt az a mindenható „irodalmi pápa”, akivé később, hosszú börtönéveit követően nőtte ki magát, ám már ezen az „ifjúkori termékén” is kiütözik későbbi magabiztossága és önfejűsége, amivel maga ellen fordította az őt eleinte kedvelő és tisztelő legtöbb író és költőt. Ha Lessing élt volna még akkor, s ha történetesen olvasta volna vígjátéka magyar fordítását, alighanem belőle vált volna Kazinczy egyik legkorábbi ellensége. Kazinczy felvilágosítói teljesítménye, a magyar nyelvújításban játszott szerepe, s elsősorban irodalmi folyóiratok kiadójaként, illetve a XIX. század első három évtizede magyar irodalmi életének szervezőjeként kifejtett önfeláldozó tevékenysége vitán felül áll és nem tagadható. Aligha tekinthető túlzásnak, ha ebbéli szerepében Gottschedhez, a XVIII. század Németországának „irodalmi papá”-jához

hasonlítjuk, akit a legtöbb német kortárs szerző szintén inkább rettegve gyűlölt, semmint szeretett. Ugyanakkor természetesen az ő érdemei sem tagadhatóak. Időtálló, máig is hatással bíró saját műveket azonban sem Gottsched, sem pedig Kazinczy nem hagyott az utókorra. A „Minna von Barnhelm” magyar nyelvre történt átültetését ennél fogva csak annak a felvilágosító törekvésnek az összefüggésében dicsérhetjük, amely az idegen nyelvű irodalmak fordítása révén kívánta szolgálni az anyanyelv, illetve az anyanyelvi irodalom fejlődését, ám magas színvonalú irodalmi teljesítmény gyanánt semmiképp sem méltathatjuk.

Szalai Lajos

Források:

Lessings Werke in fünf Bänden. Erster Band. Minna von Barnhelm, oder Das Soldatenglück. Ein Lustspiel in fünf Aufzügen. Aufbau-Verlag Berlin und Weimar, 1965, 125–225. o.

Lessing: Barnhelmi Minna vagy A katonaszerencse. Németből fordította Kazinczy Ferencz. Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, é. n.

Lessing: Minna von Barnhelm avagy A katonaszerencse. Fordította Kótzsán Katalin. Nap Kiadó, 2002

Iancu Laura

Ahol a madár sem jár

avagy ahová a fals antitézisek vezetnek¹

Emberi tapasztalatunk, hogy a nyelv a teremtés eszköze, a világ, a lét értelmezésének, a megértésnek a közege. Ám a nyelv mindeneke előtt: anyanyelv. A biológiai születés után a nyelv szül emberré bennünket, létünket teljesen átítatja, gondolkodásunkat társadalmivá alakítja, hiszen maga is tömör lecsapódása a társadalom történetében felhalmozódott tapasztalatoknak. Beszélő emberré, gondolkodó lényé tesz a nyelv, kultúrák továbbvivőjévé formál. A nyelv tehát a második szülőanya – az elsőhöz hasonlóan, sohasem a *nyelv* általában, hanem mindig csak egyetlenegy: kinek-kinek az anyanyelve.

---

¹ Elhangzott a 2009-es Tokaji Íróklub konferencián. Köszönetet mondok Pécsi Györgyinek és Ács Margitnak a kérdéssről folytatott értékes, tanulságos beszélgetésekért.